

УДК 801.313.1: 808.3(477.74)

Світлана БРАЙЧЕНКО,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Одеського національного політехнічного університету

НЕКАЛЕНДАРНІ ОСОБОВІ ЧОЛОВІЧІ ІМЕНА ТА СУЧАСНІ АНТРОПОНІМІЧНІ УПОДОБАННЯ МЕШКАНЦІВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ УКРАЇНИ

У статті аналізуються слов'янські автохтонні особові чоловічі найменування з погляду їх суспільної оцінки. Порівнюється картина реального вжитку імен та сучасне ставлення до них.

Ключові слова: антропонімічні уподобання, особові імена, слов'янські автохтонні імена, прогнозування, майбутня динаміка імен.

В статье анализируются славянские автохтонные личные мужские имена с точки зрения их общественной оценки. Сравнивается картина реального употребления имён с современным отношением к ним.

Ключевые слова: антропонимические предпочтения, личные имена, автохтонные имена, прогнозирование, будущая динамика личных имён.

Slavonic autochthonous masculine personal names are analyzed in this article according to their public estimation by Ukrainians in Odessa region. Real name usage and present-day attitude to them are compared.

Key words: anthroponymic references, personal names, autochthonous names, forecast, future dynamics of personal names.

Для терміна «некалендарне», «автохтонне ім'я» М.Л. Худаш пропонує дефініцію: «особове власне іменування, яке має джерельну основу в лексичних фондах рідної мови і присвоюється новонародженій дитині у традиційно-побутовій обстановці» [1, 96].

Вивчення такого типу особових імен належить до найактуальніших проблем української антропоніміки. На думку М. Демчук, дослідження слов'янських автохтонних імен становить неабиякий науковий інтерес, бо вони «в переважній більшості випадків є праслов'янською антропонімічною спадщиною, тобто зародковим елементом усіх слов'янських антропонімічних систем, їх генетичною основою» [2, 3].

Саме тому слов'янським автохтонімам присвячено низка праць як видатних дореволюційних мовознавців – Є. Болховітінова, А. Балова, Г. Гінкена, О. Соболевського, М. Тупикова, так і сучасних дослідників – Л. Гумецької,

М. Худаша, П. Чучки, І. Сухомлина, О. Неділька, Р. Кестри, М. Демчук, Л. Белея та ін.

Дослідження цього плану присвячені вивченню особових імен, які людина офіційно одержує при народженні. Але оскільки антропоніми – складний соціальний феномен, то це вимагає й інших підходів до їх вивчення. Через те ми пішли іншим шляхом, досліджуючи не реально вживані імена, а ті, що подобаються людям і суб'єктивно оцінюються як найкращі.

Метою пропонованої статті є аналіз некалендарних чоловічих імен за ступенем їх суспільної оцінки та виявлення комплексних соціо- і психолінгвістичних факторів, що формують сучасні антропонімічні смаки українців Одещини. Для досягнення поставленої мети нами вирішуються такі основні завдання: 1) виявити місце дохристиянських найменувань серед сучасних антропонімічних симпатій; 2) встановити спільне та відмінне у поглядах на імена інформантів різного віку; 3) порівняти

картину реального ім'явжитку із сучасним ставленням до найменувань; 4) проаналізувати імена в соціальному контексті як соціально-історичну та культурну категорію і виконати їх лінгвостатистичний аналіз; 5) з'ясувати основні фактори, що впливають на формування сучасних антропонімічних уподобань; 6) виявити соціальну вагомість ролі сучасних антропонімічних симпатій українців у збагаченні національного антропонімічного фонду.

Наше дослідження ґрунтується на матеріалі, що був зібраний шляхом анкетування інформантів за спеціальною програмою студентами філологічного факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. В результаті вивчення 5000 анкет ми з'ясували, кому (за віковими зрізами) які імена подобаються [3].

Залежно від року народження інформантів, було виділено шість вікових зрізів. До I зрізу віднесені антропонімічні уподобання осіб, що народилися у 20-х рр. ХХ ст.; до II – 30-х; III – 40-х; IV – 50-х; V – 60-х; VI – 70-х рр. Аналіз частотності імен на кожному віковому зрізі дозволив виділити шість груп антропонімів з урахуванням ступеня їх суспільної оцінки: 1) популярні (рівень активності яких перевищує 1,0%); 2) помірно популярні (від 1,0 до 0,5%); 3) малопопулярні (від 0,5 до 0,1%); 4) непопулярні (від 0,1 до 0,05%); 5) одиничні (від 0,05 до 0,01%); 6) разові імена – такі, що трапилися один раз на певному віковому зрізі.

У результаті вивчення анкет ми встановили, що українцям різного віку подобаються 568 чоловічих повних імен та їх варіантів, що в сукупності було названо 49055 разів.

Серед численого й різнобарвного контингенту імен, що пропонують респонденти, знайшли чимало прихильників і некалендарні найменування.

У наших матеріалах таких антропонімів зафіксовано порівняно небагато – 52 (із них 24 – офіційні найменування, решта – розмовні варіанти), що становлять майже 10% загального обсягу чоловічої системи антропонімічних уподобань. Та все ж популярність деяких з них досить висока, особливо серед симпатій осіб молодшого віку.

Серед інших найменувань на перше місце за уподобаннями вийшло ім'я київського князя Володимир, яке у сумарному розгляді з його інваріантами (Вова, Володя, Вовка, Вовчик), було названо 2017 разів – 4,1% загального обсягу контингенту чоловічих імен. Протягом усіх шести вікових зрізів це могутнє ім'я домагалось

високих позицій серед популярних антропонімів першої десятки найулюбленіших, жодного разу не залишаючи її меж.

До розряду популярних потрапили також некалендарні імена Вадим (Вадик) – 1,6% та Борис (Боря, Бора, Борик, Борисик) – 1,0%, причому перший із них демонструє зростаючу динаміку лише на останніх вікових зрізах, а другий характеризується стабільністю у ставленні до себе осіб різного віку. Цікаво, що ім'я Борис зберегло популярність з давніх-давен, бо «було улюбленим та поширеним серед староруських найменувань людей у XVI – X VII ст.» [4, 128].

Група помірно популярних антропонімів містить такі автохтонні імена: Богдан – 0,8; Слава (Славик, Славко, Славка, Славунчик) – 0,7%; В'ячеслав – 0,7%; Владислав (Влад, Владик, Ладик, Ладуня) – 0,6%; Ярослав (Ярик, Ярославчик) – 0,5%; Станіслав – 0,4%; Стас (Стасик) – 0,2%; Святослав – 0,1%; Всеволод(Сева) – 0,1%; Мирослав (Мирось) – 0,1%; Ростислав (Ростик, Ростя) – 0,1%.

Як бачимо, серед цієї групи антропонімів трапилися й колишні гіпокоритики (Слава, Стас), які, пройшовши апробацію у розмовно-побутовому середовищі, останнім часом набули офіційного визнання. На думку Л. Белея, «із традиційних народнорозмовних антропонімічних класів лише імена увійшли до складу літературної та офіційно-ділової антропоніміки» [5, 40].

Варто зазначити, що майже всі милозвучні слов'янські імена, розміщені у розглянутих вище розрядах, із зменшенням віку інформантів збільшують свою привабливість. І це, на наш погляд, не випадково, адже в таких прекрасних іменах відображається бажання могутності, влади, сили, сміливості і відваги.

Значно меншу активність виявили давні слов'янські найменування Любомир (Любка), Мстислав, Борислав, Радислав (Радик), Броніслав (Броник), Радомир та новий антропонім Зорян.

У наших матеріалах трапилося й кілька разових імен – Звенислав, Казимир, Святополк. Та все ж, незважаючи на їх раритетне існування, сама присутність таких етимологічно прозорих найменувань серед сучасних антропонімічних смаків – факт позитивний. Це дає змогу сподіватися на їх майбутній реальний ім'явжиток, що сприятиме розширенню, урізноманітненню висококонцентрованого сучасного іменника українців.

Дані про динаміку найпривабливіших автохтонних найменувань свідчать про те, що

авторитет їх переважної більшості із зменшенням віку респондентів помітно зростає. Насамперед це стосується таких антропонімів, як Вадим (I – 0,5%; VI – 2,5%); колишньої гіпокористики Слава (0,7 – 1,6%); Владислав (0,2 – 0,9%); Мирослав (0,03 – 0,1%); Володимир (4,1 – 4,7%); В'ячеслав (0,3 – 0,8%); Ростислав (0,05 – 0,1%); Любомир (0,06 – 0,1%). Фактором, що стимулює їх популяризацію серед сучасної молоді, є піднесення її культурного рівня, посиленій інтерес до героїчного минулого та сучасного.

Зворотній тип розвитку демонструє лише ім'я Всеволод (0,1 – 0,06%).

Аналізуючи склад сучасних антропонімічних уподобань, ми намагалися з'ясувати причини нерівномірності їх розподілу в осіб різного віку. Сучасні дослідники, що приділяли увагу вивченню реального ім'явжитку, такі, як П. Чучка, В. Івашко, Л. Чувашова, Л. Белей, Л. Ройзензон, Б.Магазанник та ін., констатують факт недостатнього вивчення проблеми щодо мотивів вибору імені для новонародженого. Зокрема, не достатньо з'ясованим є питання: чому віддається перевага тим чи іншим іменам? Які фактори впливають на формування іменника?

У зв'язку з цим П. Чучка зазначає: «Мотиви найменування бувають різні. Найчастіше вони пов'язані з естетичними, релігійними та політичними вподобаннями чи переконаннями середовища, в якому живе найменувач» [6, 38]. В.Івашко на основі статистичних підрахунків уживаності особових імен за 350 років, дійшов висновку, що ситуація вибору імені є вихідним моментом у формуванні іменника. «У ситуації вибору імені новонародженому людина зазнає впливу як зовнішніх (соціолінгвістичних), так і внутрішніх (психологічних) факторів. Головна роль при цьому відіграють зовнішні фактори» [7,18]. Власні імена кожного народу даються відповідно до традицій.

У наших матеріалах домінуючим критерієм вибору імені як найкращого є традиційність, на яку певним чином впливає і мода, хоч до явищ моди мовці ім'я не відносять. «Як і всяка мода, мода в надаванні імен є досить примхливою, і не завжди вдається встановити її русійні сили» [7, 48].

Ми виявили, що в нашому дослідженні мотиви вибору імені як найкращого пов'язані з соціально-історичними, культурологічними, естетичними, психологічними та релігійними факторами. Прогресуючу динаміку демонструють давні автохтонні імена, популяризація яких сприяють традиційність, літературна та уснопобутова поширеність, здатність утворювати

кolorитні квалітативні форми. Не менш важливою позитивною рисою імені є його милозвучність, легкість у вимові. Наявність фонетичної мотивованості імені може впливати на його життєздатність.

Цікавими виявилися наслідки порівняння рівнів активності даної категорії антропонімів у складі сучасних антропонімів у складі сучасних антропонімічних симпатій у складі сучасних антропонімічних симпатій та в реальному ім'янареченні.

Для порівняння використовуємо матеріали Л. Зайчикової щодо іменника м. Одеса протягом ХХ ст. [8,40]. Встановлено, що у матеріалах сучасних антропонімічних уподобань набагато більше уваги, ніж у фактичному ім'явжитку, приділяється таким антропонімам, як Богдан (0,8 проти 0,1%); Владислав (0,6 – 0,1%); Ярослав (0,5 – 0,1%); Станіслав (0,4 – 0,2%). Досить високий рівень активності у сучасних антропонімічних симпатіях імен Святослав, Ростислав, Мстислав протистоїть їх одиничному використанню в реальному вжитку. А ось таких давніх слов'янських найменувань, як Мирослав, Любомир, Борислав, Радислав, Радомір, Звенислав, протягом ХХ ст. не одержав жоден новонароджений одесит.

Таке помітне захоплення на сучасному етапі змістовними, мелодійними давніми слов'янськими автохтонімами дозволяє прогнозувати, що з часом їх авторитет зростатиме й далі не лише у суспільних поглядах, а й у майбутньому реальному іменнику українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Худаш М.Л. До питання класифікації прізвищевих назв XIV-XVIII ст. / З історії української лексикології. – К., 1980. – С. 96-160.
2. Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV-XVII ст. – К., 1988. – 169с.
3. Брайченко С.Л. Антропонімічні уподобання мешканців Одеської області України: лінгвістичний аналіз: Дис. ... канд. філол. наук. – Одеса, 1999. – 247с.
4. Закашчикова Т.А. Забытые имена наших предков // Русская речь. – 1977. – №3. – С. 126-131.
5. Белей Л.О. Літературно-художня антропонімія як джерело розвитку національного іменника українців // Мовознавство. – 1993. – №3. – С. 35-40.
6. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття. – Ужгород, 1970. – 103 с.
7. Івашко В.А. Социолінгвистический и психологический анализ ситуации выбора имени при наречении: Автореф. дисс. ... канд. філол. наук. – Минск, 1978. – 23с.
8. Зайчикова Л.П. Русский именной г. Одессы: Дисс. ... канд. філол. наук. – Одесса, 1986. – 196с.